

HOOFSTUK 5

Die vertelhandeling

In hierdie hoofstuk gaan dit primêr om die produksie van die narratiewe teks, met ander woorde, dit gaan om die vertelinstansie deur wie se bemiddeling die storie neerslag vind in die verteltekste. Hierdie proses kom tot stand omdat daar 'n verteller is wat vanuit 'n bepaalde perspektief die storie op 'n bepaalde manier vertel. Die ontleding van hierdie proses in die Jonaverhaal sal hoofsaaklik aan die hand van die drie aspekte van *fokalisasie*, *verteller* en *spraakweergawe* volgens die uiteensetting van Rimmon-Kenan (1983:71-116) geskied.

5.1 Fokalisasie

5.1.1 Fokalisasie en vertelhandeling

Die perspektief waardeur die storie in die teks neerslag vind, word deur Genette met die tegniese term *fokalisasie* beskryf. Genette verkies hierdie term bo ander soos byvoorbeeld 'point of view' (Genette 1980:189). Deur die gebruik van hierdie term word 'n noodsaaklike onderskeid getref tussen die persoon wat *sien* en die *vertelinstansie*. In Genette (1980:186) se woorde word die onderskeid tussen die fokalisator en die verteller soos volg gemotiveer: 'However, to my mind most of the theoretical works on this subject [which are mainly classifications] suffer from a regrettable confusion between what I call here *mood* and *voice*, a confusion between the question *who is the character whose point of view orients the narrative perspective?* and the very different question *who is the narrator?* – or, more simply, the question *who sees?* and the question *who speaks?*' Fokalisasie het nie alleen 'n subjek nie, met ander woorde iemand wat *sien* nie, maar ook 'n objek – 'n iemand of iets – *waarop gefokaliseer word*. Hoewel fokalisasie normaalweg saam met die ander elemente soos tyd en karakterisering as 'n tekstuele faktor in relasie tot die storie en die vertelproses behandel word, word dit hier slegs in relasie tot die vertelhandeling bespreek. Dit word om die volgende twee redes gedoen:

- * Eerstens, hoewel hulle van mekaar te onderskei is, sluit hulle so nou by mekaar aan dat hulle saam bespreek behoort te word.
- * Tweedens word die aspek van fokalisasie in die bespreking van die Jonaverhaal uit praktiese oorwegings saam met die vertelproses behandel.

5.1.2 Fokalisasietipes

Rimmon-Kenan (1983:74) lê twee kriteria neer waarvolgens verskillende tipes van fokalisasie onderskei kan word, naamlik:

- * Die posisie van die fokalisator in relasie tot die storie: Daarmee word bedoel dat fokalisasie òf *ekstern* òf *intern* kan geskied. Eksterne fokalisasie vind plaas wanneer die objek van buite gesien word. Interne fokalisasie daarenteen, vind plaas vanuit die vertelde wêreld wanneer daar deur een van die karakters se oë na die gebeure gekyk word. Nie alleen kan die fokalisator òf intern òf ekstern funksioneer nie, maar daar kan ook op die objek van binne en buite gefokus word.

In die Jonaverhaal word altwee hierdie tegnieke van fokalisasie gebruik. Vir die grootste gedeelte van die verhaal word eksterne fokalisasie toegepas wanneer daar deur die verteller se oë op die gebeure en karakters gefokus word. Op drie plekke, naamlik die gebede in Jona 1:14, 2:3-10 en 4:2-3, is die fokalisasie intern wanneer die karakters se siening van die gebeure weergegee word. Die belangrikheid en die onontbeerlikheid van die gebede vir die verhaal word juis deur die verandering van fokalisasie beklemtoon. Op hierdie wyse kry die leser insae in Jona en die matrose se siening op die gebeure. Dit is merkwaardig dat, waar al drie gebede 'n uiting is van intense, emosionele reaksies deur die bepaalde karakters, dit die strategie van die verteller is om die fokalisasie van ekstern na intern te verander. Daarmee word 'n effek van vervreemding bereik wat funksioneel is omdat deur hierdie sowel as die ander middele wat aangetoon is, die gebede vooropgestel word.

Wanneer die matrose voor die geweldige traumatiese beslissing staan om Jona oorboord te gooi ten einde hulleself te red, sien die leser die situasie deur hulle oë en ervaar daarmee saam die emosionele konflik wat in hulle ontstaan. In hulle gebed vra hulle enersyds dat hulle nie self sal omkom vanweë die lewe van hierdie man nie, maar andersyds dat hulle ook nie iemand onskuldig om die lewe sal bring nie. Daarna sluit hulle die gebed af deur hulle aan die Almag van Jahwe te onderwerp. Jona beleef ook dieselfde emosionele konflik wanneer hy deur die vis ingesluk is. Sy gebed weerspieël hierdie emosionele konflik wanneer hy homself tussen die twee pole van nood en verlossing bevind. Met hierdie roerende gebed, juis as gevolg van die metaforiese taal waarin dit geskryf is, ervaar die leser hoe Jona sy redding uit die see beleef en sy dankbaarheid teenoor Jahwe betuig. Hierdie gebed is dus onontbeerlik vir die verhaal, want daardeur word die geleentheid vir interne fokalisering geskep wat die leser in staat stel om Jona se innerlike reaksie op die gebeure te evalueer. Dieselfde waarnemings geld ook vir Jona se tweede gebed in Jona 4:2-3, wanneer hy op die redding van Nineve reageer. Net soos by die ander twee gebede word die geleentheid deur interne fokalisering geskep om die emosionele konflik in Jona se gemoed bloot te lê. Ook hier, soos by die ander twee gebede, word die ver-

skillende emosies gepolariseer deur woede en verwyf aan die een kant en oorgawe en onttrekking aan die ander kant te stel.

- * Die tweede kriterium vir fokalisasietipes word deur Rimmon-Kenan (1983:76) *degree of persistence* genoem. Daarmee bedoel sy dat daar twee moontlikhede is waarop fokalisasie in 'n verhaal gebruik kan word. Daar kan dwarsdeur 'n verhaal met een fokalisator volhard word of daar kan tussen hoofsaaklik twee fokalisators gewissel word. Laasgenoemde geval is op die Jonaverhaal van toepassing. Soos reeds hierbo gemeld, wissel die fokalisering tussen die eksterne en die interne fokalisators. Hoewel die leser vir die grootste gedeelte van die verhaal van die eksterne fokalisator se siening van sake afhanklik is, word die fokalisasie op drie strategiese plekke, naamlik die gebede, van ekstern na intern gewysig.

5.1.3 Fasette van fokalisasie

Fokalisasie geskied nie alleen op visuele wyse nie, maar sluit die totale waarneming met sy *perseptuele, psigologiese en ideologiese fasette* in. 'n Ondersoek na hierdie verskillende fasette van fokalisasie in die Jonaverhaal se funksie is daarin geleë dat op 'n gekontroleerde wyse gevolgtrekkings oor die produksie en inhoud van die verhaal gemaak kan word.

- * Die perseptuele komponent word deur die twee koördinate van ruimte en tyd bepaal:
 - ** Wanneer die posisie van die eksterne of interne fokalisator in terme van *ruimte* uitgedruk word, beteken dit dat oorsigtelike waarneming teenoor beperkte waarneming gestel word. Wat die posisie van die verteller-fokalisator (of anders gestel die eksterne fokalisator) betref, beskik hy oor 'n panoramiese uitsig oor al die gebeure van die verhaal wat impliseer dat hy gelyktydig kan fokaliseer op gebeure in verskillende plekke. Wanneer die fokalisasie deur 'n karakter gedoen word, is so 'n omvattende waarneming onmoontlik omdat 'n karakter se interne fokalisering slegs op 'n beperkte en gelokaliseerde wyse kan geskied. Dit is ook op die Jonaverhaal van toepassing. Deur die eksterne fokalisator se waarneming is dit moontlik om kennis te neem van sowel die matrose se handeling op die dek van die skip as Jona se gebrek aan optrede onder in die ruim van die skip. By interne fokalisasie daarenteen, is die leser gebonde deur die beperkte waarneming van 'n enkele gebeurtenis. Dit kom duidelik na vore by al drie die gevalle van interne fokalisasie, naamlik die drie gebede, waar slegs op die karakters se emosionele reaksie op 'n bepaalde gebeurtenis binne 'n beperkte ruimte gefokaliseer word. In die matrose se geval is die beperkte ruimte die skip en

in Jona se geval is dit die maag van die vis. Hoewel Jona deur metaforiese taalgebruik van sy gebed tot in Jahwe se 'heilige tempel' kom, verlaat hy in der waarheid binne die vertelde wêreld nie die ruimte van die vis se maag nie.

- ** Eksterne fokalisasie is ook, wat *tyd* betref, onbeperk, met ander woorde die eksterne fokalisator het al die tydsdimensies van 'n storie, naamlik verlede, hede en toekoms tot sy beskikking. Hierteenoor kan 'n interne fokalisator slegs op die hede of soms op sy eie verlede fokaliseer. Hierdie panchroniese fokalisering van die verteller kom ook in die Jonaverhaal na vore wanneer oor groot afstande van tyd beweeg word. Waar die matrose in hulle gebed deur interne fokalisering tot die teenwoordige tyd beperk bly, fokaliseer Jona in sy gebede ook retrospektief wanneer hy die verlede ophaal.
- * Die psigologiese faset van fokalisasie behels die denke en emosies van die fokalisator. Dit word uitgewerk in die *kognitiewe* en die *emotiewe* houding van die fokalisator:
 - ** Die kognitiewe komponent bestaan uit kennis wat beperk of onbeperk kan wees afhangende van interne of eksterne fokalisasie. Die eksterne fokalisator beskik oor 'n onbeperkte kennis van die vertelde wêreld. Die eksterne fokalisator se insig in die denke en gedagtes van die karakters kom in die Jonaverhaal na vore in 'n uitdrukking soos, 'En toe Ha-Elohim hulle werke sien dat hulle hulle bekeer van hulle verkeerde dade....' Hierin kom die alwetendheid van die fokalisator na vore dat hy selfs insig het in Jahwe se waarnemings. Die beperkte insig van die interne fokalisator word gedemonstreer deur die matrose se gebed tot Jahwe wanneer hulle enersyds onseker is oor Jona se onskuld en andersyds hulle eie redding wil bewerkstellig.
 - ** Die emotiewe komponent bestaan uit insig in die emosies van die karakters. Die objektiewe of neutrale wyse waardeur die eksterne fokalisator emosies van karakters in die Jonaverhaal aanskou, word deur die volgende aanhalings bevestig: 'En die matrose was baie bang;' 'En Jona was baie kwaad;' 'En Jona was baie bly.' Subjektiewe fokalisasie vind plaas wanneer een van die karakters op sy eie emosies fokaliseer. Wanneer Jona op Jahwe se vraag of hy rede het om kwaad te wees, in Jona 4:9 antwoord dat hy rede het tot die dood toe, fokaliseer hy op sy eie emosies. Die rede wat hy aanvoer, weerspieël dan ook sy subjektiewe siening.
- * Onder die ideologiese faset van fokalisasie word verstaan dat daar ook ideologies na die vertelde wêreld gekyk word. Gewoonlik is die ideologie van die verteller-fokaliseerder die gesaghebbende ideologie waaronder ander ideologieë in

die verteltekste moet inskakel. In die Jonavertelling word hierdie ideologie vanuit 'n profetiese gesigshoek gefokaliseer – dus deur eksterne fokalisasie, wat daarop neerkom dat Jahwe 'n vrymagtige God is wat optree soos hy goed dink. Jona erken hierdie vrymagtigheid van Jahwe, wanneer dit tot sy voordeel strek, maar wanneer dit tot die voordeel van ander aangewend word, is hy ontevrede. Hoewel Jona se opstand belangrik is vir die verloop van die verhaal, is sy ideologie ondergeskik aan die gesaghebbende ideologie van die eksterne fokalisator en word uit hierdie gesigshoek geëvalueer.

5.1.4 Verbale indikasies van fokalisasie

Alhoewel fokalisasie op sigself nie-verbaal is, word dit tog in die teks deur taal uitgedruk. Deur sekere tekens in die taal word die fokalisasie van 'n bepaalde fokalisator na die leser geprojekteer. Een van die belangrikste taalttekens in hierdie projeksie is *naamgewing*. Daar is reeds by karakterisering melding gemaak van die patroon wat gevolg word in die gebruik van die verskillende Godsname wat in die verhaal voorkom (Magonet 1976:33-38). Hierdie name speel egter ook by fokalisasie 'n rol, want deur die gebruik van 'n bepaalde naam, soos byvoorbeeld Jahwe in hoofstuk 4, word op 'n bepaalde eienskap wat aan die naam verbonde is, (bv barmhartigheid) gefokaliseer.

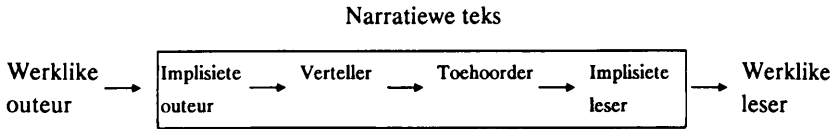
Sekere stylverskynsels kan ook as taalttekens van die fokalisator se gesigspunt dien. Dit word in die Jonavertelling deur die gebruik van die *figura etymologica* geïllustreer wanneer die fokalisator sekere emosies van die karakters wil uitlig, soos byvoorbeeld die groot woede en groot vreugde van Jona in Jona 4:1 en 4:7 onderskeidelik.

5.2 Vertelling

5.2.1 Die deelnemers aan die vertelproses

'Wanneer die vertelhandeling bekyk word, gaan dit in die eerste plek om die verskillende woordvoerders in 'n narratiewe teks wat daarvoor verantwoordelik is om die inhoud van die storie in 'n verhaal weer te gee' (Gräbe 1985b:42). 'n Onderskeiden- de kenmerk van narratiewe tekste is juis volgens Bal (1980:124) dat daar 'een instantie is die een verhaal vertel'. In die vertelproses is daar dus nie net iemand wat *sien* nie – die fokalisator –, maar ook iemand wat *vertel* wat gebeur – die verteller. Deur hierdie verteller se bemiddeling tussen die akteurs in die storie en die leser buite die teks, word die fiktiewe wêreld bekend gemaak. Die vertelling het egter ook 'n adres wat die teenpool van die verteller vorm, naamlik die toehoorder aan wie vertel word. Behalwe die verteller, die akteurs en gebeurtenisse en die toehoorder wat binne die fiktiewe wêreld van die narratiewe teks optree, is daar nog die

werklike outeur en die werklike leser buite die narratiewe teks. Die kommunikasiesituasie van die narratiewe teks kan egter verder verfyn word deur enersyds 'n implisiete outeur tussen die skrywer en die verteller en andersyds 'n implisiete leser tussen die toehoorder en die leser onderskeidelik by te voeg. Al hierdie deelnemers aan die kommunikasieproses kan deur middel van die volgende skema van Rimmon-Kenan (1983:86) voorgestel word:

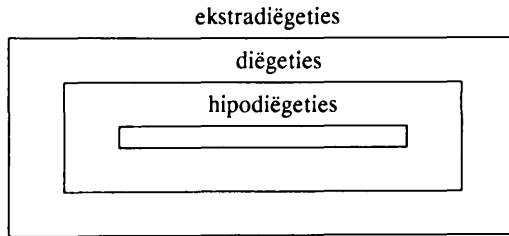

Toegepas op die Jonaverhaal, word daar ook dieselfde instansies veronderstel, maar veral die verteller wat die verhaal vertel en die toehoorder aan wie die verhaal vertel word is van belang. Hierdie twee deelnemers se funksie in die vertelproses sal in die volgende paragrawe verduidelik word.

5.2.2 Die verhouding tussen vertelling en storie

- * Die eerste verhouding waarin die vertelproses tot die storie staan, is die *temporele* verhouding tot die gebeure in die storievlak. Genette (1980:217) onderskei vier moontlike temporele verhoudings waarin hierdie twee aspekte tot mekaar kan staan, naamlik die *agternávertelling*, die *vooruitvertelling*, die *gelyktydige vertelling* en die *ingevoegde vertelling*. Uit die teks is dit duidelik dat die vertelproses ná die gebeure op die storievlak plaasvind (dit kan afgelei word uit die tipiese Hebreeuse verteltrant van die waw-konsekutiewe vorme wat in die teks gebruik word). Brink (1987:37) wys daarop 'dat hierdie verlede tyd in 'n verhaal nie sonder meer 'n gewone verlede "beteken" nie, maar dat dit eerder 'n soort "fiksionele afstand" bevestig'. Benewens hierdie temporele relasie is daar ook 'n tweede moontlikheid waar die vertelling die gebeure voorafgaan. Hierdie tweede moontlikheid wat 'n soort voorspellende vertelling genoem kan word, is tipies van die profetiese genre in die Ou Testament. Deur eersgenoemde moontlikheid van die vertelling ná die gebeure bó die vertelling vóór die gebeure te verkies, sê die verteller op 'n implisiete wyse dus iets oor die genre van sy vertelling. Uit die temporele relasie van die vertelproses tot die storiegebeure kan dus ook afgelei word dat dit nie hier gaan om 'n profesie of 'n profetiese boek nie, maar hoogstens om 'n verhaal met 'n profetiese perspektief. Die enigste plek in die Jonaverhaal waar wel 'n profesie en dus 'n vooruitvertelling voorkom, is in Jona 3:4, maar ook dit word vanuit 'n agternaperspektief vertel.

- * Die tweede verhouding wat tussen die vertelproses en die storievlak bestaan, is dié van narratiewe vlakke binne 'n storie. Hierdie vlakke is hiërargies opgebou en die onderskeid tussen hulle word deur Genette (1980:228) soos volg uitgedruk: 'What separates them is less a distance than a sort of threshold represented by the narrating itself, a difference of *level*... We will define this difference in level by saying that *any event a narrative recounts is at a diegetic level immediately higher than the level at which the narrating act producing this narrative is placed.*' Die hiërargiese struktuur bestaan uit ten minste drie vlakke met die hoogste vlak wat deur Genette (1980:228) die ekstradiëgetiese vlak genoem word. Dit word gevolg deur die vlak van die gebeure self wat die diëgetiese vlak genoem word. Laastens is daar die intradiëgetiese vlak wat 'n inbedding in die diëgetiese vlak is. Laasgenoemde term word deur Rimmon-Kennan (1983:92) met die term 'hipodiëgeties' vervang. 'n Grafiese voorstelling van die verskillende vlakke sien soos volg daar uit:

Omdat die vertelproses altyd op 'n hoër narratiewe vlak plaasvind as waarop die storie vertel word, word die diëgetiese vlak van die storie deur 'n ekstradiëgetiese verteller vertel, net so die hipodiëgetiese vlak van die storie deur 'n diëgetiese verteller. Wanneer daar inbeddings in 'n verhaal plaasvind soos met 'n hipodiëgetiese verhaal, verrig hierdie inbeddings bepaalde funksies binne die narratief waarin dit ingebed is. Drie sulke funksies word onderskei, naamlik 'n *handelende funksie*, 'n *verduidelikende funksie* en 'n *tematiese funksie*. Rimmon-Kennan (1983:92) beweer: 'These functions are sometimes present separately, sometimes in combination....'

In die Jonaverhaal vind die vertelling van die storiegebeure deurgaans vanuit die ekstradiëgetiese vlak plaas. Slegs op drie plekke, naamlik die gebede (Jona 1:14; 2:3-10; 4:2-3) word daar van sekondêre sprekers gebruik gemaak. Dit laat die vraag ontstaan na wat die onderskeie funksies van hierdie gebede is waar die sekondêre sprekers aan die woord is. Hoewel die gebede nie inbed-

dings in die diëgetiese vlak is nie, is hulle funksionele gebeurtenisse op die storievlak wat soortgelyke funksies verrig as wat by inbeddings moontlik is.

Die gebed van die matrose het 'n handelende funksie in dié sin dat dit die gebeure van die eerste narratief laat voortgaan as gevolg van die teenwoordigheid daarvan. Ná hierdie gebed gaan die gebeure inderdaad voort wanneer die matrose vir Jona oorboord gooi en die see as gevolg daarvan kalm word. Saam met die handelende funksie, het hierdie gebed ook 'n verduidelikende funksie wanneer dit 'n antwoord verskaf op die vraag wat tot hierdie toestand van gebeure aanleiding gegee het.

Jona se eerste gebed in Jona 2:3-10 het ook 'n handelende funksie wanneer Jahwe ná Jona se gebed die vis opdrag gee om hom op land uit te spoeg. Hierdie gebed het dus tot gevolg dat die handeling van die primêre verhaal kan voortgaan. Anders as die matrose se gebed, verskaf dit geen rede waarom die gebeure tot hiertoe so verloop het nie. Dit het ook 'n tematiese funksie, omdat dit 'n analoë verloop van gebeure in vergelyking met die matrose se gebed tot gevolg het. In beide gevalle verskaf Jahwe redding uit die nood ná die gebede. Jona se tweede gebed in Jona 4:2-3 het, benewens die handelende funksie om die gebeure te laat voortgaan, ook 'n tematiese funksie. Hierdie gebed vorm egter 'n baie sterk kontras met beide die ander gebede. Die kontras met sy eerste gebed is daarin geleë dat waar hy aanvanklik Jahwe dank vir sy gespaarde lewe, vra Jona in die tweede gebed om te sterf. Die kontras met die matrose se gebed lê daarin dat beide van Π -gebede gebruik maak, maar op verskillende maniere. Die matrose se gebed is in ooreenstemming met die gebruik van hierdie soort gebed in die res van die Ou Testament. Jona daarenteen, klee hierdie gebed op 'n heel nuwe en ironiese wyse in. Daarmee word nie alleen 'n kontras met die ander gebede gevorm nie, maar ook met die narratief in sy geheel. Die oorgange na hierdie gebede met hulle monologiese taalsituasie word al drie deur tipiese inleidingsformules gemerk.

5.2.3 'n Tipologie van vertellers

Genette (1980:248) onderskei tussen die volgende tipes vertellers wat deur Gräbe (1986a:76) soos volg weergegee word:

- * *ekstradiëgeties-heterodiëgeties*: 'n Verteller op die eerste narratiewe vlak vertel 'n storie waarby hy afwesig is (die tradisionele oukatoriële verteller);
- * *ekstradiëgeties-homodiëgeties*: 'n Karakter op die eerste vlak vertel sy eie storie (die tradisionele eerstepersoonsverhaal waar die vertellende ek op 'n ander vlak as die belewende ek is, ten spyte van die feit dat hy sy eie storie vertel);

- * *intradiegeties-heterodiegeties*: 'n Karakter op die tweede vlak, dus deel van die hoofgebeure of diëgesis, vertel ingebedde metadiegetiese verhale waaraan hy nie self deel het nie;
- * *intradiegeties-homodiegeties*: 'n Karakter op die tweede (d w s die diëgetiese) vlak vertel sy eie storie (gewoonlik die gewone personale verhaal waar die illusie geskep word dat die leser direkte toegang het tot die bewussyn van die hoofkarakter).

Na aanleiding van hierdie model wys Rimmon-Kenan (1983:94) op die volgende vier kriteria wat vir die tipering van die vertellers gebruik kan word: 'The narrative level to which the narrator belongs, the extent of his participation in the story, the degree of perceptibility of his role, and finally his reliability are crucial factors in the reader's understanding of and attitude to the story.'

- * Die eerste kriterium vir 'n bepaalde tipe verteller berus op die *narratiewe vlak* waartoe hy behoort. Die vertelhandeling geskied altyd op 'n hoër vlak as die storie wat vertel word; daarom word 'n verteller bokant die storievlak, dit wil sê buite die fiktiewe wêreld 'n ekstradiegetiese verteller genoem, terwyl 'n karakter wat binne die diëgetiese vlak die vertelling waarneem, 'n intradiegetiese verteller genoem word. Daar kan ook derdevlakvertellers wees wat dan hipodiegetiese vertellers genoem kan word.

In die Jonaverhaal word die vertelproses tot eersgenoemde tipe, naamlik die ekstradiegetiese verteller beperk. In die drie gebede maak die ekstradiegetiese verteller wel van sekondêre sprekers gebruik wanneer karakters soos die matrose en Jona aan die woord gestel word, maar hy bly die primêre verteller.

- * Die mate waarin 'n verteller in 'n storie *betrokke* is, is die tweede kriterium waardeur vertellers getipeer word. 'n Verteller wat nie self in die storie betrokke raak nie, word 'n heterodiegetiese verteller genoem, terwyl een wat aan die storiegebeure deelneem, 'n homodiegetiese verteller genoem word. Wanneer 'n verteller dus vanuit die hoogste vlak 'n storie vertel sonder om daarby betrokke te raak, word hy 'n ekstradiegetiese-heterodiegetiese verteller genoem. Dit is die sogenaamde alwetende, of 'omniscient narrator' (Sternberg 1985:84-87). Die kenmerk van hierdie verteller berus op sy insig in die karakters se gedagtes en emosies, sy kennis van die verlede, hede en toekoms en sy teenwoordigheid op plekke waar karakters veronderstel is om alleen te wees (Rimmon-Kenan 1983:95). In die Jonaverhaal is dit hierdie verteller wat voortdurend aan die woord is. By drie geleenthede (die drie gebede) is daar 'n oorgang na interne fokalisasie en direkte spraak, maar die verteller bly dieselfde.

- * 'n Derde kriterium vir die tipering van 'n bepaalde verteller is die *graad van waarneembaarheid*, met ander woorde of sy teenwoordigheid in die vertelproses bedek of openlik is. Alhoewel dit soms mag lyk of 'n verteller totaal afwesig in 'n vertelling is, is daar tog bepaalde tekens wat sy teenwoordigheid verraa. Rimmon-Kenan (1983:96-100) wys op die lys van tekens wat deur Chatman opgestel is wat hierdie teenwoordigheid van die verteller verraa.

Vier van hierdie tekens openbaar die verteller se teenwoordigheid in die Jonaverhaal. Die eerste teken van sy teenwoordigheid is geleë in die beskrywing van 'n bepaalde omgewing soos byvoorbeeld die storm ter see en die grootte van Nineve. Tweedens word sy teenwoordigheid afgelei uit die identifisering van die Jonakarakter. 'n Derde teken van sy teenwoordigheid kan teruggevind word in die opsomming van die tyd, soos byvoorbeeld 'Jona was drie dae en drie nagte in die maag van die vis'. Laastens word sy teenwoordigheid ook afgelei uit die feit dat hy in staat is om Jona intern te fokaliseer.

- * 'n Laaste kriterium vir die tipering van 'n verteller lê in sy *geloofbaarheid*. Rimmon-Kenan (1983:100) beskryf hierdie saak soos volg: 'A reliable narrator is one whose rendering of the story and commentary on it the reader is supposed to take as an authoritative account of the fictional truth.' Die verteller in die Jonaverhaal blyk 'n betroubare verteller te wees, veral wanneer Rimmon-Kenan (1983:103) se volgende stelling in ag geneem word: 'A covert extradiegetic narrator, especially when he is also heterodiegetic, is likely to be reliable.' Aan hierdie vereistes voldoen die verteller van die Jonaverhaal in 'n baie groot mate. Teenoor 'n geloofbare verteller kan daar ook 'n ongeloofwaardige verteller wees, soos Rimmon-Kenan (1983:100) dit definieer: 'An unreliable narrator, on the other hand, is one whose rendering of the story and/or commentary on it the reader has reasons to suspect.' Tekens van hierdie ongeloofwaardigheid is die verteller se *beperkte kennis*, sy *persoonlike betrokkenheid* en sy *waardesisteem*. Getoets aan hierdie norme, blyk die verteller van die Jonaverhaal 'n geloofwaardige verteller te wees, want deur van 'n sekondêre spreker soos Jona in albei sy gebede gebruik te maak, laat hy die ware en menslike aard van hierdie persoonasie na vore kom. Selfs deur Jona se waardesisteem, hoewel dit met sy eie bots, na vore te laat kom, gee hy 'n betroubare openbaring van Jona se karakter. Jona se waardesisteem maak voorsiening vir dankbaarheid wanneer hy self uit die nood verlos word, maar vir woede wanneer verlossing uit die nood ander mense te beurt val. Al gee hy in sy tweede gebed met sy belydenis (Jona 4:2) voor dat hy baie kennis oor die aard van Jahwe besit, blyk sy kennis juis oor hierdie onderwerp besonder beperk te wees. Dit blyk uit die verloop van die res van die verhaal waar Jahwe sy vrymag aan Jona moes demonstreer. Deur

die vertelproses word die morele waardes van Jona ook bevraagteken omdat dit nie ooreenstem met dié van die verteller nie. Deur die betroubaarheid van die ekstradiëgetiese-heterodiëgetiese verteller te kontrasteer met die ongeloofwaardigheid van 'n sekondêre spreker soos Jona, kies die leser outomaties vir die waardesisteem van eersgenoemde en daarmee ook vir die waardesisteem van die implisiete outeur. Met 'implisiete outeur' word die beherende instansie bo die verteller aangedui in wie al die norme van die narratiewe teks beliggaam word (Gräbe 1985b:44). Volgens Brink (1987:148) word in enige verhaal 'waar ironie 'n rol speel, die ironie juis – en alleen – geaktiveer danksy die leser se onderskeiding tussen 'n verteller en 'n implisiete outeur, wie se narratiewe "wêreldbeelde" net-net nie op mekaar pas nie'. Hierdie waarneming kan met 'n aanpassing op die Jonaverhaal toegepas word wanneer Jona (as sekondêre spreker) se wêreldbeeld soos dit in sy optrede en veral in sy tweede gebed na vore kom, nie ooreenstem met die wêreldbeeld van die implisiete outeur nie.

5.2.4 Die toehoorder

Die toehoorder as teenpool van die verteller binne die vertelde wêreld, behoort volledigheidshalwe op dieselfde wyse getipeer te word. Net soos met die verteller kan die toehoorder ook onderskei word in 'n ekstradiëgetiese en 'n intradiëgetiese toehoorder. Binne die Jonaverhaal sluit laasgenoemde toehoorders soos Jona, die matrose, die Nineviete en ook Jahwe self in.

5.3 Die weergawe van spraak

Aangesien die karakters van 'n verhaal se gedagtes, woorde en dade deur bemiddeling van 'n vertelinstansie aan die leser gerapporteer word, is dit ook belangrik om te let *hoe* dit gebeur. In die Jonaverhaal wissel hierdie weergawes tussen die direkte rede wanneer karakters se woorde *verbatim* weergegee word, soos in die verskillende dialoë en in die drie monoloë asook die indirekte rede waar die verteller dit slegs indirek rapporteer.